

DE LA SACRU LA PROFAN

Termeni religioși pătrunși în
vocabularul laic

Roxana Lupu

DE LA SACRU LA PROFAN

Termeni religioși pătrunși în
vocabularul laic

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2014

Colecția FILOLOGIE

Tehnoredactor: Marius Doru Buta

Coperta: Laurențiu Gabriel Nistor

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LUPU, ROXANA

**De la sacru la profan : termeni religioși pătrunși
în vocabularul laic** / Roxana Lupu. - București : Editura
Universitară, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-28-0130-4

2

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062801304

Copyright © 2014 Lupu, Roxana
Șos. Decebal, 11-13, 077035, Cernica, Ilfov
Tel: 0740.114.445
e-mail: roxanalup@gmail.com

Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

În amintirea fratelui meu, Bogdan

CUPRINS

PREFAȚĂ.....	11
INTRODUCERE	15
1. Sacrul și profanul și reflectarea lor în limbă.....	18
2. Considerente generale privind terminologia religioasă.....	20
CAPITOLUL I – LEXICUL RELIGIOS ÎN LIMBA ROMÂNĂ	23
1. PRELIMINARII	23
1.1. Lexicul religios în studiile despre limba română	24
1.2. Se poate vorbi despre un stil funcțional specific domeniului religios?.....	26
2. LEXICUL RELIGIOS ÎN DICȚIONARELE LIMBII ROMÂNE	29
2.1. Lexicul religios în dicționarele specializate	30
2.1.1. Dicționarele religioase și lexicul specific bisericii	32
2.1.2. Termenii religioși în dicționarele terminologice	40
2.2. Lexicul religios în dicționarele explicative generale	46
2.2.1. Marcarea termenilor în dicționarele explicative	48
2.2.2. Mărci diastratice specifice limbajului religios	50
2.2.3. Marcarea diastratică a termenilor religioși în <i>DEX</i> și <i>DEXI</i>	51
2.2.3.1. Mărci diastratice	51
2.2.3.2. Restricții de combinare.....	52
2.2.3.3. Cumulul de mărci.....	55
2.2.3.4. Alte tipuri de mărci	56
2.3. Concluzii.....	58
3. ORIGINEA TERMENILOR RELIGIOȘI ÎN LIMBA ROMÂNĂ	61
3.1. Lexicul creștin de origine latină	65
3.2. Lexicul creștin de origine neogrească	69
3.3. Lexicul creștin de origine slavă.....	75
3.4. Elemente de origine maghiară	82
3.5. Neologisme latinești și romanice specifice domeniului religios.....	85
3.6. Concluzii	92
4. DOMENII ALE VOCABULARULUI RELIGIOS	94
4.1. Domenii specifice practicii religioase	97
4.2. Domenii specifice teoriei religioase	101
4.3. Concluzii	102
CAPITOLUL II – DE LA LIMBAJUL RELIGIOS LA LEXICUL LAIC	105
1. PRELIMINARII (CONSTATĂRI, OBSERVAȚII, OBIECTIVE).....	105
2. DE LA LIMBAJUL RELIGIOS LA „LIMBA COMUNĂ CURENTĂ”	106
2.1. Unități lexicale religioase simple	107

2.1.1. Sensuri obținute prin generalizare și / sau extindere și prin analogie.....	110
2.1.2. Sensuri figurate ale termenilor religioși	121
2.2. Unități lexicale religioase complexe: Cuvinte compuse. Calcuri. Sintagme terminologice. Unități frazeologice	133
2.2.1. Compunerea în cadrul lexicului religios	134
2.2.2. Calchiera în limbajul religios.....	149
2.2.3. Sintagme terminologice	157
2.2.4. Unități frazeologice	167
2.3. Cuvinte derivate.....	183
2.3.1. Derivarea în lexicul religios.....	184
2.3.2. „Comunizarea” termenilor religioși prin intermediul derivării	188
2.3.2.1. Derivarea deonomastică	191
2.4. Concluzii.....	195
3. DE LA LIMBAJUL RELIGIOS LA LIMBAJUL FAMILIAR. UTILIZAREA TERMENILOR RELIGIOȘI ROMÂNEȘTI ÎN IMPRECAȚII.....	198
3.1. Termeni religioși românești utilizați în imprecășii.....	201
3.2. <i>Dracul</i> în limba română	202
3.2.1. Termenul <i>drac</i> în imprecășii.....	204
3.2.2. De la negativ la pozitiv. Termenul <i>drac</i> în expresii apreciative	206
3.3. Concluzii.....	208
4. DE LA LIMBAJUL RELIGIOS LA LIMBAJUL ARGOTIC.....	209
4.1. Termeni religioși în dicționarele de argou ale limbii române	211
4.1.1. Gruparea termenilor în funcție de structură.....	213
4.1.2. Gruparea termenilor în funcție de clasa morfo-sintactică în care se înscriu	215
4.1.3. Gruparea termenilor în funcție de origine	216
4.1.4. Gruparea termenilor în funcție de domeniul lexicului religios în care se înscriu.....	217
4.2. Termenii religioși și expresivitatea argoului	218
4.3. Concluzii	221
5. DESEMANTIZAREA: DE LA LIMBA ROMÂNĂ VECHĂ LA LIMBA ACTUALĂ	222
5.1. Unități lexicale arhaice la nivelul vocabularului religios	224
5.2. Evoluții ale termenilor religioși de la limba veche la limba actuală.....	226
5.3. Concluzii.....	235
6. NUME DIN LIMBAJUL RELIGIOS ÎN LEXICUL COMUN	236

6.1. De la nume propriu religios la nume comun	237
6.1.1. Antroponime biblice în lexicul comun	240
6.1.2. Toponime biblice în lexicul comun.....	244
6. 2. Concluzii.....	249
CONCLUZII.....	251
BIBLIOGRAFIE	257
1. SURSE.....	257
1.1. Dicționare	257
1.2. Cărți.....	259
1.3. Ziare și reviste	259
1.4. Forumuri și alte surse	260
2. LUCRĂRI DE REFERINȚĂ.....	261
INDICE DE CUVINTE	273

PREFAȚĂ

Lucrarea *De la sacru la profan. Termeni religioși pătrunși în vocabularul laic*, prima tipărită sub semnătura Roxanei Lupu, supune atenției specialiștilor, dar și cititorului interesat deopotrivă de istoria și de evoluția lexicului românesc un aspect mai puțin cercetat al așa-numitului vocabular religios.

„Desacralizarea” lexicului religios sau pătrunderea termenilor care îl formează în vocabularul laic, fenomen produs în timp îndelungat, s-a aflat în strânsă relație cu modificările produse în cadrul societății românești atât în poziția și în statutul Bisericii, cât și în atitudinea românilor față de un fenomen cultural dominant nu doar în epocile mai vechi ale culturii noastre. A existat de asemenea o relație evidentă între schimbarea modelelor culturale în spațiul românesc și această mutație „dinspre sacru spre profan” a unui mare număr de lexeme, cândva termeni de specialitate, ca o consecință firească a numeroase și succesive stratificări lexicale. Ne aflăm de aceea în fața unui fenomen lingvistic similar „determinologizării” remarcate de specialiști în cazul lexemelor specifice domeniilor științifice și tehnice moderne, dar nu identic cu acesta, „desacralizarea” manifestându-se în alt mod și având implicații, respectiv explicații numeroase, nu totdeauna ușor de stabilit, de dat sau de formulat.

Avem în vedere, desigur, în primul rând apariția sensurilor laice la termenii ce au constituit nucleul primului vocabular religios creștin în limba română, pătrunși de timpuriu, dat fiind caracterul creștinismului în spațiul românesc, în vocabularul de bază.

Ne gândim însă deopotrivă la procesele sociale și culturale care au determinat mutațiile semantice ilustrate de termenii religioși pătrunși, spre exemplu, în vorbirea familiară, dar și, mai recent, în lexicul argotic.

Situația celor două grupuri de cuvinte este, din punctul nostru de vedere, diferită, și la fel trebuie să fie încercarea de explicare a modificărilor apărute în distribuția, respectiv în structura lor semantică. Mai ales că, în vreme ce în primul caz avem certitudinea consemnării corecte, de către lexicografi de meserie, a unui sens clar individualizat în timp, în cel de al doilea nu poate fi exclusă interpretarea posibil eronată a

12 *De la sacru la profan*

unei / unor semnificații circumstanțiale, făcută de un cercetător mai puțin specializat sau chiar de către un utilizator al argoului, fără niciun fel de cunoștințe lingvistice.

Analiza procesului de resemantizare a acestor foști termeni religioși, de trecere a lor din domeniul religios în cel laic, ca și încercarea de identificare a etapelor parcurse de aceste cuvinte „de la sacru la profan” a fost și rămâne de aceea numai aparent simplă.

Având un subiect atât de interesant și deloc ușor de abordat, volumul intitulat *De la sacru la profan. Termeni religioși pătrunși în vocabularul laic* se dovedește a fi o investigație originală asupra unui aspect al culturii noastre actuale puțin cercetat de către lingviști sau de către specialiști interesați de scrisul religios și de caracteristicile sale formale.

Pornind de la unele sugestii oferite de câteva cercetări parțiale asupra limbii vorbite și asupra vocabularului specific unor variante socio-culturale ale românei actuale, Roxana Lupu a întreprins o cercetare detaliată, pe baza informațiilor cuprinse în primul rând în dicționarele explicative, respectiv în cele istorice ale limbii noastre, dar utilizând cu profit și unele dicționare religioase, mai multe surse semnificative pentru româna vorbită actuală (inclusiv pentru variantele argotice ale acesteia) și câteva scrieri beletristice contemporane, pentru a sesiza în felul acesta dinamica terminologiei religioase și „migrarea” unor cuvinte dinspre lexicul specific Bisericii către vocabularul utilizat în mod curent de către vorbitorul laic.

Întreprinderea, dificilă atât prin amploarea investigației cerute de obiectivul asumat, cât și prin absența unor lucrări de referință consacrate aceluiași subiect, a presupus în primul rând un efort deosebit de parcurgere a corpusului și de selecție a materialului. A fost necesară însă, mai mult decât atât, o bună cunoaștere (desigur, oricând posibil de îmbunătățită) a istoriei lexicului religios, o folosire adecvată a cunoștințelor de istorie a limbii române în general și a istoriei scrisului nostru literar în special, mai ales din perspectiva evoluției variantelor culturale ale acestuia. Și s-a impus, dată fiind absența unor studii de detaliu asupra unor componente ale vocabularului specific limbii române vorbite actuale, o reinterpretație atentă a datelor furnizate de dicționarele istorice și explicative ale limbii noastre.

Iar rezultatul cercetării întreprinse, reprezentat de lucrarea tipărită acum, interesantă și utilă din punct de vedere științific, dovedește că Roxana Lupu are abilitatea de a interpreta nuanțat fapte lingvistice mai puțin studiate până în prezent și capacitatea de a construi o demonstrație convingătoare din punct de vedere științific.

Termenul de referință al cercetării întreprinse în volum este constituit, în mod firesc, de ceea ce specialiștii au numit constant „terminologie religioasă creștină” și de considerațiile formulate în studii, din ce în ce mai numeroase în ultima vreme, privitoare la așa-numitul „limbaj religios”, în fond o variantă a românei literare actuale, ce continuă și dezvoltă, începând de la finele veacului al XVIII-lea, structuri stilistice, forme de manifestare și trăsături lingvistice specifice vechii noastre limbi de cultură.

Sunt trecute în revistă datele cele mai importante privitoare la componența etimologică a vocabularului religios ortodox și la câmpurile lexicale cel mai bine ilustrate, cu interesante considerații asupra originii termenilor ilustrativi pentru fiecare dintre aceste câmpuri.

Este urmărită prezența termenilor religioși și a cuvintelor ce au fost și sunt încă utilizate pentru a desemna realități specifice activității Bisericii în dicționarele istorice și explicative generale ale limbii române, într-o cercetare de detaliu ce a presupus constant reinterpretarea informațiilor de tip lexicografic și actualizarea datelor privind modalitățile de marcare a utilizării, respectiv a sensului unui cuvânt din corpusul selectat într-o anumită situație de comunicare.

Inventarul astfel obținut, format din cuvinte aparținând acum vocabularului uzual, dar și din termeni, din sintagme terminologice sau chiar din unități frazeologice ce au avut sau au încă utilizare specializată, a fost supus apoi unei detaliate analize, pentru a identifica modalitățile de trecere a unor foști termeni religioși în vocabularul utilizat de vorbitori laici sau de autori ai unor scrieri ilustrative pentru limba vorbită actuală. Sunt astfel aduse în discuție cuvinte de regulă polisemantice, deopotrivă unități lexicale simple, dar și compuse, respectiv calcuri, Roxana Lupu luând în considerare chiar unele derivate de la lexeme ce au aparținut cândva terminologiei religioase (inclusiv de la nume proprii biblice). Este făcută de asemenea o analiză a modalităților de transfer al vechilor termenii religioși către ceea ce autoarea numește „limba comună curentă”, a mutațiilor semantice obținute prin generalizare, prin

14 *De la sacru la profan*

extindere sau prin analogie. Iar în subcapitole speciale sunt puse în evidență evoluția unor termeni religioși de la limba română veche la româna actuală, transformarea unor foste nume proprii (antroponime și toponime) specifice textului religios în cuvinte comune, pătrunderea unor vechi termeni religioși în vorbirea familiară și chiar, ca dovadă de determinologizare maximă, utilizarea unor vechi termeni religioși sau a unor derivate ale acestora în imprecății și în argou.

Punct de plecare pentru noi cercetări și aprofundări pe baza unui material ce poate fi cu siguranță îmbogățit, cartea semnată de Roxana Lupu dovedește deopotrivă curaj, capacitate de analiză originală a unui material interesant și abilitate de a redacta o bună lucrare științifică.

Gh. Chivu

INTRODUCERE

Fenomenul religios, indiferent de formele pe care le „îmbracă” în cadrul diverselor culturi, joacă un rol deosebit de important în viața indivizilor, determinând decizii și atitudini, punându-și amprenta sau influențând, într-un fel sau altul, identitatea națiunilor. Domeniul *religiei*, termen definit ca „sistem de credințe și de practici privind sentimentul divinității” (*DEX*), este vast, cunoașterea lui depinzând de numeroși factori. Pentru spațiul geografic în care ne aflăm, religia creștină (creștinismul) reprezintă, dincolo de nuanțele confesionale sau denominaționale, sistemul de credințe definitiv sau caracteristic.

Datorită vechimii, complexității și diversității domeniului în discuție, cercetările privind religia și în special religia creștină acoperă o arie deosebit de bogată și variată; studii cu caracter istoric, studii teologice, dar și studii lingvistice au fost consacrate de-a lungul timpului domeniului religios. Fiecare arie de cercetare, la rândul ei, prezintă numeroase subdomenii precum și diverse posibilități sau variante de abordare.

Lucrarea de față, așa cum arată și titlul, *De la sacru la profan. Termeni religioși pătrunși în vocabularul laic*, urmărește relația care se poate stabili între două domenii aflate la antipod, care deși se presupun unul pe celălalt, existând posibilitatea de a se defini unul în raport cu celălalt, se și exclud (sau ar trebui să se excludă) reciproc. Relația dintre sacru și profan, dintre religios și laic, este urmărită aici numai la nivel lexical, la nivelul terminologiei, iar direcția analizei este aceea dinspre domeniul religios spre cel laic, dinspre sacru spre profan.

Cercetarea reprezintă un studiu al terminologiei religioase realizat dintr-o perspectivă lingvistică descriptivă în care se urmărește „migrarea” termenilor religioși spre limba comună, fenomen de actualitate¹, care se manifestă în cadrul majorității limbajelor specializate, având ca principală cauză încercarea de a difuza în exterior elemente specifice unor domenii închise în cadrul procesului mai amplu numit

¹ Mai ales în ceea ce privește cercetarea teoretică; treceri spre limba comună ale termenilor specializați au avut loc pe tot parcursul istoriei limbii.

determinologizare sau democratizare a cunoașterii.² În cazul terminologiei religioase care reprezintă un domeniu specializat cu trăsături aparte, fenomenul „migrării” acoperă aspecte dintre cele mai interesante, subsumate toate trecerii de la domeniul sacrului spre cel al profanului sau, altfel spus, fenomenului desacralizării terminologiei religioase.

Alături de sintagma *vocabular laic* (sau *limbaj laic*), utilizată atât în titlu, cât și pe parcursul lucrării, am folosit, de asemenea, o altă sintagmă frecventă în uz, *limbă comună*³ (sau *limbaj comun*). Aceasta din urmă este întrebuițată numai din nevoia de a varia formele de expresie.

Având în vedere că scopul declarat al lucrării este urmărirea procesului prin care termenii religioși au pătruns în vocabularul laic actual, așa cum este el surprins de lucrările lexicografice, izvoarele cercetării noastre sunt reprezentate în primul rând de principalele dicționare ale limbii române actuale, atât dicționare generale, cât și speciale (sau specializate). Deși, în funcție de „arhitectura” fiecărui capitol, vom face referire și la dicționare mai vechi ale limbii sau la dicționare mai ample, ne-am limitat pentru excerptarea materialului la două dintre cele mai utilizate surse lexicografice: *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)* și *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române (DEXI)*, lucrări care reflectă uzul actual al limbii. Între dicționarele speciale se numără, pe de o parte, dicționarele religioase, iar pe de altă parte, diverse alte lexicoane: de argou, de arhaisme și regionalisme, de eponime sau de antonomază, de cuvinte compuse etc. Pe lângă dicționare, pentru unele dintre capitolele lucrării, am utilizat diverse corpusuri de limbă vorbită, cele mai multe fiind constituite din articole apărute în presa scrisă actuală, forumuri de discuție, comentarii ale unor articole postate pe internet, precum și anumite opere (un număr redus) din literatura beletristică.

Se vorbește în literatura de specialitate despre două grupe de termeni religioși: termeni propriu-zis religioși și termeni care dobândesc sens religios în context. În lucrarea de față, observațiile au fost făcute numai prin raportare la termenii propriu-zis religioși, nu și la cei care dobândesc

² Numeroase studii lingvistice, mai vechi sau mai recente, tratează aspecte de acest tip, fiind vizate diverse terminologii. Rodica Zafiu apreciază discursul religios, alături de alte tipuri de discursuri specializate (limbajul informatic, limbajul publicistic), ca „având la rândul său ecouri în alte discursuri” (Zafiu 2001: 86).

³ Această sintagmă (mai bine zis îmbinare de cuvinte) este diferită de sintagma terminologică specifică domeniului lingvisticii care denumește „stadiul din evoluția unei limbi, anterior diferențierii dialectale”.

contextual semnificație specifică domeniului. Am selectat în special termenii religioși care aparțin fondului principal lexical religios, termeni aflați în uzul actual, fără să avem în vedere (în aceeași măsură) și cuvinte arhaice sau regionalisme. Demersul a pornit de la termenii propriu-zis religioși înregistrați în dicționarele generale ale limbii române, mulți dintre ei marcați diastratic și incluși, în același timp, în inventarele celor mai multe lucrări lexicografice speciale (religioase). Deși unele dintre dicționarele religioase (sau alte lucrări care au ca obiect de studiu terminologia religioasă) înregistrează și cuvinte care denumesc credințe populare (de tipul: *drăgaice* „ființe rele despre care se crede că i-ar sluți pe oameni, opărindu-i cu apă clocotită”, *iele* „făpturi feminine supranaturale în credințele populare, înfățișate ca niște fete frumoase îmbrăcate în alb, care apar numai noaptea și îi vrăjesc pe bărbați prin cântecele și jocul lor”, *rusalcă* „divinitate feminină secundară în mitologia slavilor...” etc.), aceste elemente nu au făcut obiectul cercetării noastre.

Tema aleasă pentru această lucrare nu este cu totul nouă, ea fiind abordată, de-a lungul timpului, în diverse studii lingvistice românești. Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, Lazăr Șăineanu, în lucrarea sa despre semasiologie, raportându-se la lexicul religios, afirmă că este „caracteristică în românește întrebuițarea metaforică a celor mai multe expresiuni din domeniul religios într-un sens profan, care, adeseori, nu ne mai lasă să întrevădem nici o urmă din sacra lor origine”⁴. Mai mult, în ultimii ani, au fost redactate o serie de articole, nu multe la număr, care surprind fenomenul, urmărind anumite aspecte ale acestuia.⁵ Lucrarea noastră se dorește a fi, în aceste condiții, o aprofundare a cercetărilor în domeniu prin raportare la evoluțiile din cadrul lexicului specializat general, precum și o nuanțare a aspectelor deja evidențiate în studiile anterioare.

⁴ Șăineanu 1999: 189. Autorul numește fenomenul *laicizarea cuvintelor bisericesti*.

⁵ A se vedea Dana-Luminița Teleoacă, „Reflexe ale terminologiei religioase românești în limbajul comun”, în *Limba română*, L, 2001, nr. 1-2, p. 95-109; nr. 3-4, p. 205-220; Mihai Mitu, „De la «sacru» la «profan» în evoluția semantică (cu referire la slavonismele limbii române)”, în volumul *Cercetări etimologice și lexico-semantice*, București, Editura Academiei, 2006; Mihaela Mariana Morcov, „Limbajul religios românesc de la sacru la profan. Termeni pătrunși în limba română comună și dialectală”, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română: aspecte sincrone și diacronice*, București, Editura Universității din București, 2006, p. 619-626; Elena Laura Bolotă, „Expresivitatea limbajului laic cu referire la termenii din domeniul religios”, în *Text și discurs religios*, II, Iași, 2010, p. 313-322.

Dicționarele generale (chiar și unele dicționare religioase) marchează ca aparținând terminologiei religioase termenii specifici unor religii diverse. Deși există un fond lexical religios comun tuturor religiilor creștine, există în același timp o diferențiere între vocabularele specifice denominațiunilor creștine actuale. Pentru lucrarea de față am selectat numai termenii care aparțin lexicului religios ortodox, chiar dacă în procesul mișcării semantice de laicizare amintite se înscriu și termeni din vocabularele altor confesiuni creștine. Termenul *bairam*, de exemplu, este definit în dicționare ca „numele a două mari sărbători religioase musulmane”, însă în uz este mult mai frecvent sensul familiar al acestuia, „petrecere, chef mare”; *iezuît* era un „membru al unui ordin de călugări catolici, întemeiat în 1534 de călugărul spaniol Ignațiu de Loyola pentru combaterea Reformei și întărirea puterii papale”, dar și un „epitet dat unui om ipocrit, intrigant, viclean, perfid” (*DEX*); iar termenul *catolic* este frecvent utilizat în expresia *a fi mai catolic decât papa* „a fi exagerat (în ceea ce spune, crede sau face)”. Este adevărat că, în conformitate cu datele furnizate de dicționarele generale ale limbii române, termenii specifici altor religii participă mai puțin la procesul „migrării” spre lexicul comun, în comparație cu cei specifici ortodoxiei, acesta fiind un argument în plus în ceea ce privește alegerea pentru cercetare a terminologiei religioase ortodoxe.

1. SACRUL ȘI PROFANUL ȘI REFLECTAREA LOR ÎN LIMBĂ

„Sacrul” și „profanul”, două adjective neologice, având etimologie îndepărtată latinească⁶, numesc două concepte antitetice, care se raportează la domeniul vieții religioase (indiferent cum ar fi înțeles conceptul de viață religioasă), respectiv la domeniul vieții laice. În funcție de anumite perioade istorice sau de orientarea culturală a societăților luate în discuție, putem vorbi despre apropieri mai mari sau mai mici între cele două domenii. Au existat însă întotdeauna anumite interferențe între aceste domenii aflate la poli opuși, interferențe care au presupus sau au condus la transferuri fie dinspre laic spre religios, fie dinspre religios spre laic. Aceste schimburi reciproce sunt percepute cu mai mare

⁶ Ambii termeni își au originea în limba latină, vezi lat. sacer și lat. profanus. În limba română sunt considerați termeni cu etimologie multiplă, fiind raportați fie mai întâi la latină apoi la italiană (sacru), fie la franceză și la latină (profan).

ușurință la anumite niveluri de expresie (nivelul cultural, nivelul literar, nivelul lingvistic), iar în ceea ce privește nivelul lingvistic, sunt resimțite cu precădere în cadrul vocabularului unei limbi.

În ultima vreme, datorită transformărilor care au loc la nivelul societăților⁷, în general, și la nivelul societății românești, în particular, asistăm la o încercare de ștergere a granițelor dintre „sacru” și „profan”, la o tendință tot mai pronunțată de desființare a tabuurilor, ceea ce presupune un amestec între cele două domenii, motiv pentru care se pot înregistra în limba actuală fenomene de tipul celor pe care le vom descrie în continuare (fenomene duse uneori la extrem⁸). Așa cum am afirmat deja, interferențele între un domeniu strict specializat (o terminologie) și limba comună sunt specifice nu numai domeniului religios, ci și altor domenii specializate⁹, nu țin numai de societatea actuală, ci au fost înregistrate de multe ori în decursul timpului.

Dincolo de interferențele dintre cele două domenii antitetice, domeniul specific Bisericii își păstrează caracterul specializat, o dovadă în acest sens constituind-o terminologia religioasă care, prin caracteristici speciale, rămâne distinctă în peisajul terminologic actual.

Din definiția de dicționar a termenului *profan*, „care nu ține de religie, care nu reprezintă sau nu exprimă un punct de vedere religios” (*DEX*), între ale cărui sinonime se numără *laic*, *lumesc*, *secular*, reiese că tot ceea ce trece dincolo de domeniul religios aparține profanului. Prin urmare, analiza principală se axează pe problemele pe care le ridică reflectarea în limbă a *sacralui*, care reprezintă de altfel termenul de comparație. O determinare exactă a granițelor lexicale ale domeniului religios este în măsură să fixeze riguros cadrul de cercetare.

⁷Se vorbește tot mai mult, în ultima perioadă, despre secularism și despre secularizarea vieții în societatea actuală. Deși termenul secularism nu este încă inclus în dicționarele românești actuale, iar pentru verbul a seculariza sunt înregistrate numai sensurile care se referă la bunurile aparținând unor biserici sau mănăstiri, precum și la persoanele care au aparținut vieții ecleziastice, sensurile prin care sunt actualizați cel mai frecvent cei doi termeni în limba română (și nu numai) se referă la „diversele forme de declin religios” sau sunt sinonime pentru termeni care desemnează „laicizarea”, „lipsa de credință sau ireligiozitatea” (<http://www.universalis.fr/encyclopedie/religion-la-secularisation/>).

⁸Vezi capitolele referitoare la utilizarea termenilor religioși în imprecății sau în registrul argotic al limbii.

⁹Avem în vedere, în primul rând, domenii abordate în lucrarea Angelei Bidu-Vrăncianu, *Lexic comun, lexic specializat*, apărută în anul 2000, dar și numeroase alte studii și articole, care tratează și aspecte de acest tip.

Una dintre analizele ample cele mai recente ale elementului sacru în limba română a fost întreprinsă de Aida Chermeleu într-o lucrare apărută în anul 2003, la Editura de Vest din Timișoara, intitulată chiar *Sacrul în limba română*, bazată pe diverse studii, cele mai multe din literatura străină¹⁰, consacrate fenomenului sacru la nivelul limbajului. Autoarea este de părere că din câmpul lexico-semantic al sacrului fac parte termeni de tipul: *sfânt, dumnezeiesc, divin, demiurgic, sacral, sacramental, metafizic, transcendent, intangibil, inviolabil, solemn, mitic, mistic, religios, bisericesc, liturgic, magic, criptic, cristoforic, cosmic, ceresc, mesianic, ocult, îngeresc, serafic, mântuitor, duhovnicesc, sufletesc, spiritual, evlavios, cucernic, pios, canonic*.¹¹

Termenul *sacru* desemnează, conform definiției de dicționar, orice „are caracter religios”. Din punct de vedere lexical, domeniul religios este un domeniu vast care cuprinde elemente diferențiate în funcție de diversele orientări religioase. De asemenea, există, după cum se știe și după cum vom arăta și în cuprinsul lucrării, o serie de câmpuri semantice specifice domeniului religios, în care se includ elemente specifice.

Chiar în interiorul domeniului religios putem vorbi despre existența unor perechi de termeni antitetici, cum ar fi *păcat* și *neprihănire*, *divin* și *diabolic*, *Dumnezeu* și *drac*, chiar *sacru* și *profan*, termenii utilizați în titlul lucrării noastre. Am putea fi tentați să credem că termenii din sfera negativă, care constituie antonimele termenilor de mai sus, nu fac parte din terminologia religioasă, însă mulți dintre ei nu pot fi definiți decât prin raportare la cei pozitivi, constituind, prin urmare, o parte a acestei terminologii.

2. CONSIDERENTE GENERALE PRIVIND TERMINOLOGIA RELIGIOASĂ

Deși studii care tratează aspecte legate de diverse terminologii sunt întâlnite constant de-a lungul timpului în literatura de specialitate, „ca

¹⁰ Între exemple se numără Émile Benveniste, „Le vocabulaire des institutions indo-européennes, II”, în *Pouvoir, droit, religion*, Paris, Édition de Minuit, 1969; Huguette Fugier, „Sémantique du «sacré» en latin”, în (red.) J. Ries, *L'Expression du sacré dans les grandes religions*, II, Louvain-la-Neuve, 1983, Simona Goicu, *Termeni creștini în onomastica românească*, Timișoara, Editura Amphora, 1999 etc.

¹¹ Chermeleu 2003: 96. Am păstrat ordinea stabilită de autoare. Considerăm că unii termeni, deși înregistrați în diverse dicționare ca fiind sinonimi ai termenului în discuție, nu aparțin terminologiei religioase: inviolabil, intangibil, metafizic, solemn.